

ZMĚNY VE SPOTŘEBĚ POTRAVIN V DOMÁCNOSTECH ZAMĚSTNANCŮ V LETECH 1989 AŽ 1994

Jarmila Peterová

Katedra zemědělské ekonomiky, PEF, Česká zemědělská universita,
165 21 Praha 6 - Suchbát

Anotace:

Příspěvek se zabývá analýzou spotřeby masa a masných výrobků v domácnostech zaměstnanců v období let 1989 až 1994 v závislosti na výši příjmu. Dále obsahuje tabulku s výsledky analýzy pro další skupiny a výrobky, bez dalšího podrobného komentáře.

Summary:

The contribution deals with an analysis of meat consumption and meat products in the households in the period 1989 - 1994 in dependence on the income. Further it contains a table with results of there groups and products analyze, without detailed comment.

Klíčová slova:

Poptávka, socioprofesionální skupina zaměstnanců, potraviny, maso a masné výrobky, přírodní spotřeba, výdaje.

Keywords:

demand, social - professional group of employees, foodstuffs, meat and meat products, consumption, expenses.

Jedním z předpokladů dynamického rozvoje hospodářství jako celku a zemědělství jako jeho části je oživení spotřeby domácností. Její úroveň byla značně narušena cenovou liberalizací, u řady potravinářských výrobků navíc pak ještě cenovou nápravou. Ta postihla především výrobky, které byly do r. 1989 včetně zatíženy výrazným podílem záporně daně z obrátu na maloobchodní (spotřebitelské) ceně. Spotřebitelské ceny uvedené skupiny výrobků zaznamenaly prudký nárůst a protože příjmy domácností rostly podstatně pomaleji, došlo k poklesu spotřebovávaného množství potravin jako celku. Trend se projevil s různou silou u různých skupin potravin.

Úkolem uvedené analýzy je jednak zjistit trendy vývoje poptávky ve sledovaném období, jednak na základě analýz souvisejících se pokusit odhalit jejich důvody. Dále by

analýza měla poskytnout představu o budoucí domácí spotřebě a v konfrontaci s rozvoje výroby odhalit možnosti našeho zemědělství při zapojování se do mezinárodní integrace.

Pro zhodnocení vývoje spotřeby jednotlivých druhů potravin jsou v příspěvku použity lineární, mocninná a Tornquistova funkce.

Uvedenými funkcemi jsou hodnoceny jednak peněžní výdaje, spojené se spotřebou jednotlivých druhů nebo skupin výrobků, uvedené v Kč a dále je hodnocen vývoj jeho naturální spotřeby ve fyzických jednotkách (kg, litry, porce jídel u veřejného stravování). Jejich podílem je zjištěna průměrná pořizovací cena, jednotky výrobku, nazývaná cena jednotková.

V rozboru je použito běžných statistických a ekonometrických charakteristik, vyplývajících z vlastního typu funkce, těsnosti závislosti regrese, pružnosti funkce a dalších.

Výpočty byly provedeny pro 11 skupin a v rámci nich pro 56 buď samostatných výrobků nebo menších skupin výrobků v agregaci, jak je uvádí ČSÚ ve své publikaci "Statistika rodinných účtů", která sloužila jako podkladový materiál pro výpočty.

Dovolte mi, abych vás v rámci svého krátkého příspěvku seznámila s některými závěry. Problematika je podrobně vysvětlena na skupině maso a masné výrobky, za ostatní výrobky nebo skupiny výrobků je uvedena pouze souhrnná tabulka vývoje vyrovnaných hodnot v uvedených letech.

1. Maso a masné výrobky

Z hlediska průběhu funkce vyhovuje této skupině výrobků po celé sledované období ve všech letech nejlépe pro naturální spotřebu Tornquistova funkce s těsností závislosti mezi 0.93 až 0.98 a s vysokou průkazností vypočtených parametrů. Těsnost závislosti má meziročně nepatrně klesající tendenci.

Z typu funkce lze usuzovat, že s růstem příjmů se přírůstky spotřeby masa a masných výrobků spíše snižují, tedy spotřeba se postupně nasycuje na úrovni kolem 60 kg masa a masných výrobků v nejvyšších příjmových skupinách.

Při hodnocení trendu výdajů je vhodnější než přímka mocninná funkce s exponentem < 1 , který opět potvrzuje, že i výdaje za tuto skupinu zboží rostou pomaleji, než se zvyšují čisté příjmy domácností.

Mocninná funkce má konstantní pružnost pro jakoukoliv výši nezávisle proměnné, proto s její pomocí můžeme posoudit, zda se domácnosti orientují při růstu příjmů, spíše na kvantitu, či na kvalitu spotřeby. Pro skupinu platí s výjimkou roku 1989 vždy skutečnost, že koeficient pružnosti výdajů je vyšší než koeficient pružnosti naturální spotřeby a domácnosti dávají tedy přednost nákupu dražších potravin před zvýšeným množstvím potravin za stejnou, resp. nižší jednotkovou cenu.

Sledujeme-li však rozdíly v pružnostech v první a poslední příjmové skupině vykazuje skupina s nejnižším příjmem na obyvatele diferenci zpravidla vyšší a to o hodnoty 0.1 až 0.4. Při nižších hodnotách pružnosti v slabších příjmových skupinách je to tedy reakce absolutně i relativně vyšší.

Lze z toho vyvodit, že růst příjmu v těchto skupinách bude výrazněji spojen se spotřebou nikoliv pouze většího množství, ale i dražších výrobků. Tato tendence není zatím tak zřetelná ve vyšších příjmových skupinách. Jejím uplatnění, se zdá, brání velmi malá diferenciací cenové úrovně masa a masných výrobků, s ohledem na jejich kvalitu a užití.

Uvedenou skutečnost potvrzuje podrobnější rozbor jednotkových cen za kg spotřeby mezi skupinami. Při výrazných rozdílech ve velikosti naturální spotřeby mezi oběma krajními skupinami jsou rozdíly v jednotkových cenách nízké, nepřekračující zpravidla 5 % ceny vykázané za průměrnou domácnost. Při tom ve většině let platí, že za nejvyšší ceny nenakupují domácnosti s nejvyšším příjmem na obyvatele. Jednotková cena kulminuje zpravidla v některé ze skupin se středním příjmem.

Příjem je nesporně jeden s faktorů, který ovlivňuje úroveň naturální spotřeby masa. Svědčí o tom jak koeficienty pružnosti, představující pružnou až velmi pružnou poptávku, tak i rozdíly v absolutní spotřebě, charakterizované relativním koeficientem 2,2 ve výdajích i v naturálním okruhu mezi oběma krajními skupinami. Naturální spotřeba masa a masných výrobků celkem se ve sledovaném období snížila v průměru asi o 14 % . Po nevýrazném oživení v roce 1992 proti roku předcházejícímu je pokles permanentní, jeho tempo zatím těžko kvantifikovatelné. Lineární funkce však při soustavném poklesu hodnoty regresního koeficientu vykazuje rostoucí konstantu. Tím je v zásadě naznačen rozdílný vývoj pod a nadprůměrných skupin v poli. Zatím co ve vyšších příjmových skupinách spotřeba stále ještě kvantitativně klesá, nejnižší příjmová skupina vykazala již v roce 1992 zastavení poklesu a všechny funkce shodně ukazují na trend oživení spotřeby v domácnostech s nižší úrovní příjmu na osobu.

V rámci skupiny masa a masných výrobků jsou sledovány podskupiny maso vepřové, maso hovězí, maso drůbeží a výrobky z něho, ostatní maso a vnitřnosti, masné konzervy a uzenářské výrobky. Jak se tedy na utváření výsledků skupiny podílí její jednotlivé části.

Ve skupině mají rozhodující postavení uzenářské výrobky, které se na výdajích podílely na začátku hodnoceného období 43 % , jejich podíl se zvýšil až na 48 % v roce 1992 a do r. 1994 postupně klesl na 44 % . Podíl na naturální spotřebě vcelku plynule roste z 36 na 39 % . Ve výdajích roste i podíl ostatního masa, v naturálním objemu však značně klesá, což ukazuje na jeho nepříliš vhodné cenové relace vůči ostatním druhům ve skupině.

Svoje pozice ve skupině ztrácí jak maso vepřové, tak především maso hovězí.

Vedle uzenářských výrobků se ve spotřebě domácností zaměstnanců plynule a výrazně prosazuje maso drůbeží a výrobky z něho. Tempo v posledních třech letech roste, jak ve výdajích, tak i v naturální spotřebě, bez rozdílu ve všech příjmových skupinách.

Při hodnocení orientace spotřebitele na spotřebu či spíše na vyšší cenovou hladinu při zachování kvantity naturální spotřeby lze říci, že růst naturálního množství je výrazně preferovaný u skupiny ostatního masa jednoznačně a střídavě v různých letech i u masa vepřového, hovězího a masných konzerv.

Z výsledků plyne, že neuvážené cenové pohyby v těchto skupinách vyvolané nejružnějšími poruchami trhu spotřebitel není ochoten akceptovat a dává přednost většímu množství levnějšího zboží.

Naproti tomu u drůbeže a výrobků z ní lze říci, že spotřebitel zvýšenou kvalitu výrobků akceptuje a toto dražší zboží je ochoten koupit.

Hodnotíme-li pružnost reakce zaměstnaneckých domácností na změny příjmu, pak lze říci, že na utváření výsledku skupiny se podílí všechny její části zhruba stejnou měrou. Za málo, až nepružnou lze považovat soustavně potávku po konzervách, pružnost s koeficienty mezi 0,6 až 0,75 má v posledním období maso hovězí, maso ostatní a vnitřnosti a skupina masných výrobků. Koeficient pružnosti nad 0,75 mají maso vepřové, maso drůbeží a výrobky z něho.

Tabulka č.1

Spotřeba masa a masných výrobků v domácnostech zaměstnanců v kg na osobu a rok

Výrobek	1989	Min. spotřeba/rok	1994
Maso a masné výrobky	46.9	40.6/94	40.6
z toho maso vepřové	10.0	7.9/94	7.9
maso hovězí	7.9	3.9/94	3.9
drůbež a výrobky	6.1	6.1/89	8.2
ost. maso a vnitř.	3.7	2.9/92	3.0
masné konzervy	2.1	1.5/91	1.8
uzenářské výrobky	16.8	15.9/94	15.8

2. Ostatní výrobky

Obdobným způsobem jsou zpracovány i další skupiny výrobků a jejich konkrétních zástupců. S ohledem na délku příspěvku bych vás seznámila pouze s průměrnými vyrovnanými hodnotami a jejich kvantitativními změnami ve skupinách, tak, jak byly kvantifikovány na základě především lineární funkce. U výrobků pšeničná mouka a brambory nevykazovala lineární funkce dostatečnou průkaznost parametrů v t-testu. Z těchto důvodů jsou v tabulce uvedeny vyrovnané hodnoty vypočtené z mocninné funkce. Ze stejných důvodů jsou u cukru uvedeny výsledky zjištěné na základě Tornquistovy funkce.

Vývoj spotřeby ostatních výrobků v domácnostech zaměstnanců za rok

Výrobek (skupina)	M.j.	1989	Min. spotřeba/rok	1994
Ryby a rybí výrobky	kg	4.5	2.7/91	4.3
Tuky celkem	kg	13.0	12.1/91	14.1
Vejce	ks	142	114/94	114
Sýry	kg	7.5	5.5/92	5.7
Chléb	kg	39.4	32.6/94	32.6
Pšeničná mouka	kg	11.9	11.6/90	13.0
Brambory	kg	20.8	20.8/89	24.2
Čerstvá zelenina	kg	16.2	16.2/89	18.7
Čerstvé ovoce mír.pásma	kg	18.2	12.5/91	14.1
Citrusy a jižní ovoce	kg	16.1	13.9/91	21.2
Cukr	kg	12.5	12.0/93	14.2
Nealkoholické nápoje	lt	38.9	38.0/90	53.4
Pivo	lt	41.7	34.9/91	40.4
Víno	lt	7.2	6.1/94	6.1
Lihoviny	lt	2.2	2.1/93	2.3
Závodní jídelny	porce	80.2	72.4/94	72.4
Restaurace	porce	11.8	9.51/91	14.4

3. Závěr

Z hlediska velikosti spotřeby lze konstatovat, že k oživení spotřeby po potravinářských výrobcích nedošlo doposud ve skupině maso a masné výrobky, celé skupině mléka a mléčných výrobků, klesla spotřeba chleba, vína a rozsah stravování v závodních jídelnách.

Výrobky, které mají ve sloupci "Min. spotřeba/rok" uveden za lomítkem jiný rok než rok 1994 dosáhly svého minima již v předcházejících letech a lze tvrdit, že jejich spotřeba se začíná oživovat. Z nich zatím úrovně naturální spotřeby z roku 1989 nedosáhla spotřeba ryb a rybích výrobků, sýrů, čerstvého ovoce mírného pásma a piva.

Za vcelku plynulý a z hlediska racionální výživy příznivý, lze považovat nárůst ve spotřebě brambor, čerstvé zeleniny, citrusů a jižního ovoce, nealko nápojů a i tuků jako celku, u nichž se výrazně mění struktura ve prospěch tuků rostlinného původu.

Za problematickou lze považovat rostoucí spotřebu mouky, cukru a lihovin.

Sledování vývoje spotřeby jednotlivých druhů potravin a jejich reakce na faktory, které ji ovlivňují je významným zdrojem informací jak pro rozvoj domácí základny pro výrobu potravin, tak i pro vytvoření představy o možnostech zapojení do mezinárodního obchodu potravinami, resp. surovinami pro jejich výrobu.

